

12 Цит. за кн.: Мезенцева Г.Г. Музеи України. - К., 1959. - С. 10.

13 Лазаревский А. Проект Киевского музея Древностей и Искусств // Киевская старина. - 1898. - №6. - С. 91-92.

14 Бондар М.М., Мезенцева Г.Г., Славін Л.М. Нариси музейної справи. - К., 1959. - С. 9.

15 Устав Киевского общества древностей и искусств. - К., 1897. - С. 1.

16 Дудник І.О. Державному історичному музею Української РСР - 80 років // Укр. істор. журн. - 1979. - №9. - С. 156.

17 Мезенцева Г.Г. Вказ. праця. - С. 11.

18 Указатель выставки при третьем археологическом съезде в Киеве. 1874 г. 2-22 августа. - К., 1874. - С. 1-10, 15, 79.

19 Каталог выставки XI-го Археологического съезда в Киеве (В издании университета св.Владимира). - К., 1899. - С. 5-73.

КРАЄЗНАВЧІ МУЗЕЇ В УКРАЇНІ: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ

Краєзнавство в сучасних умовах виступає своєрідною політичною підосновою в державотворчих процесах. Дослідження історії рідного краю, його культури, традицій є важливим чинником у відродженні духовності. Суспільство, осмислюючи свою історію, зберігаючи і примножуючи скарбницю історико-культурної спадщини, формує у кожного громадянина почуття бережливого ставлення до минувшини свого народу, пам'яток історії і культури, а, отже, воно життєздатне, спроможне творчо розвиватись. Краєзнавство є невід'ємною складовою у відродженні національної свідомості, становленні нового духовного простору як у світовому співтоваристві, так і в державі, зокрема.

Активізація краєзнавчого руху на сучасному етапі віддзеркалює позитивні зрушення в духовному житті країни. Долаючи труднощі, часом об'єктивного характеру, краєзнавчі осередки спрямовують всі зусилля на вирішення основних завдань щодо збереження духовних цінностей, формування високоосвіченої і висококультурної особистості. Важливе місце в цьому процесі належить краєзнавчим музеям, науковим, культурно-освітнім центрам на місцях, "своєрідним народним кафедрам пропаганди і популяризації рідного краю"¹.

Музеї краєзнавчого профілю збирають, зберігають, вивчають і експонують

матеріали, що розповідають про природу, економіку, історію і культуру краю. Їхні збірки об'єднують колекції досить широкого діапазону: геологічні, ботанічні, зоологічні, палеонтологічні, археологічні, етнографічні знаряддя праці, вироби місцевих промислів, твори мистецтва, літератури, народної творчості тощо. Специфіка краєзнавчих музеїв полягає в тому, що вони поєднують риси музеїв історичного і природничо-наукового профілів, іноді мають ще художні, літературні чи меморіальні відділи. Тому їх відносять до групи музеїв комплексного профілю. Історія створення краєзнавчих музеїв сягає ще в дореволюційний період, коли наприкінці XIX ст. в Україні почали виникати провінційні (місцеві) музеї. Саме вони за своїм змістом були прообразами краєзнавчих осередків, поширення яких тісно пов'язане з розвитком краєзнавчого руху в Україні на поч. 20-х рр. XX ст.

Слід зазначити, що зміст, структура, функції місцевих музеїв обговорювались в наукових колах музеєзнавців ще на поч. XX ст. Зокрема, в 1912 р. на Попередньому музейному з'їзді в Москві порушувались ці питання, було прийнято запропоноване музеєзнавцем М.Ф.Біляшівським визначення: "Місцеві музеї повинні мати характер музеїв культурно-історичних і природничо-історичних, з відділами: історико-археологічним, етнографічним, художнім і худож-

ньо-промисловим, природничо-історичним, також підвідділами: доісторичної та історичної археології, церковних цінностей, військової давнини, пам'яток побуту і нумізматики”². В 20-х рр. відомий вчений Ф.І.Шміт виділив краєзнавчі музеї суто за географічною ознакою, відносячи до них місцеві і обласні осередки³. Знавець музейної справи В.В.Дубровський теж особливу увагу приділяв найбільш поширеній групі локальних музеїв, зазначаючи комплексний характер їх збірок⁴. Завдячуючи українським вченим, музеєзнавцям, дослідження музеїв краєзнавчого профілю отримали досить міцне наукове підґрунття.

Їхня структура мала розпливчастий характер, зумовлений різноплановим складом збірок. Це пов'язано з прагненням охопити дослідженнями всі напрями життя краю, створити своєрідні “малі академії”. Для більшості місцевих музеїв характерним було формування етнографічних збірок, що пояснювалось розвитком українського краєзнавства, прагненням народу пізнати свою історію та культуру.

В 1926 - 1929 рр. Укрнаука спрямовувала свої зусилля на впорядкування музейної мережі, обстеження музеїв, зміцнення їхньої матеріальної бази. На вересень 1926 р. вона об'єднувала 16 державних та 54 місцевих музеїв⁵. 2 квітня 1927 р. був затверджений список музеїв республіканського, окружного і місцевого підпорядкування, визначено джерела їхнього фінансування⁶. Музейний відділ НКО УСРР продовжував роботу з виявлення відомчих музеїв, проводив реорганізацію місцевих музеїв на краєзнавчій основі. При цьому набула поширення негативна тенденція - приєднання художніх музеїв до краєзнавчих, що порушувало принцип побудови останніх.

Більшість музеїв, утворених після революції, стали свідченням зростаючого інтересу широкого загалу до своєї історії, її першоджерел. За безпосередньої підтримки громадськості формувалась музейна мережа республіки. В 1928 р. в Україні нараховувалось 146 музеїв. В цей час розпочали роботу Красноградський, Старобільський, Вовчансь-

кий, Валківський, Богодухівський, Наталіївський музеї на Харківщині та ін.

В червні 1923 р. почав діяти міський музей старожитностей в Олександрівську на Катеринославщині. Його організатором і першим директором був Я.Новицький - член-кореспондент Всеукраїнської Академії наук з 1924 р., який передав музею свою колекцію. В доповіді в окрнаросвіті Я.П.Новицький зазначав, що музей хоч і не багатий відділами та експонатами, але шукає шляхи поповнення фондів.

Музей в Коростені, ставив своїм завданням дослідження Древлянщини (Коростенщини). Під керівництвом Ф.Козубовського проводились активні геологічні дослідження. Геологи С.В.Більський та М.І.Бурчак-Абрамович зібрали цінні колекції, що експонувались в музеї і нараховували понад 400 оригінальних зразків копалин. Музей старожитностей у Білій Церкві збирав рушники та килими ХІХ ст., речі хатнього вжитку, старовинні монети та інші. Активну краєзнавчу роботу проводив Музей Остерщини. В липні 1924 р. з нього виділилося Остерське товариство краєзнавства, що нараховувало 35 чол. Це свідчить про взаємодію краєзнавчих організацій та музеїв. Тоді ж були створені музеї в Лугинах (на Житомирщині), Бердичеві, Тульчині⁷. Відновив роботу Прилуцький окружний музей, що припинив своє існування в 1923 р. за складних економічних умов. Це сталося завдяки підтримці місцевої влади, зокрема, голови окружного виконавчого комітету Я.Я. Касьяна. Музею надано приміщення, переведені кошти (тільки на 1926 - 1927 рр. - 5.952 крб. 84 коп.), перевезена Галаганівська збірка із Сокиринців до Прилук. В перший рік існування музей відвідало 16 тис. чоловік⁸.

В липні 1929 р. було створено краєзнавчий музей в Луцьку. Його організатором і першим директором став О.М.Прусевич - історик, природознавець, етнограф.

Активізувалась музейна справа й на Поділлі, де протягом 1926 - 1928 рр. були створені музеї в Могилеві-Подільському, Бершаді, Гайсині, Краснопільці, Ольгополі.

Створенню нових музеїв сприяв ентузіазм передової інтелігенції та аматорів-

краєзнавців, але, на превеликий жаль, цей процес не завжди підтримувала місцева влада. Зокрема, майже до 1927 р. не існувало музею в Охтирці, а розібрані збірки педтехнікуму, агропункту, спілки мисливців, сільськогосподарські колекції та бджільництва перебували в безладді, були скинуті на горище готелю. Місцевим краєзнавцям вирішити питання про упорядкування цих збірок на місцевому рівні не вдалося, довелося звернутись до президії РВК з листом, в якому говорилось: "В Охтирці соромно не мати музею. Охтирка надзвичайно багата в етнографічному плані, має свої особливості, пам'ятники старовини і історичне минуле"⁹. Лише після цього у 1928 р. розпочалась робота із створення музею.

Одним із головних напрямків діяльності музеїв є експозиційний показ колекцій. Різноманітність збірок краєзнавчих музеїв створювала певні труднощі у побудові експозицій. В 1919 р. вчений М.І.Романов запропонував схему побудови експозиції краєзнавчих музеїв за відділами: природи, праці, історії та суспільного життя, побуту та художньої творчості. Музей розширив свої функції: крім збереження і популяризації пам'яток культури, він виступав як своєрідна творча лабораторія¹⁰. Свої принципи в побудові експозицій виклали відомі музеєзнавці Ф.І.Шміт, С.О.Гіляров та ін.

Проблема показу музейних колекцій активно розроблялась в наукових колах, неодноразово порушувалася на державному рівні, але в музейних експозиціях в той час не відбувалося значних змін. Вони не зазнали глибоких принципних зрушень, використовуючи досвід дореволюційних музеїв. У Мелітопольському окружному краєзнавчому музеї, який займав 3 кімнати і коридор, були представлені 3 відділи: історико-природничий, де експонувалась колекція мінералів та птахів, етнографічний з нумізматичною колекцією та збіркою гончарних виробів; історико-археологічний із значним скупченням матеріалу, серед якого впадали у вічі величезні закам'янілі кістки мамонтів, що до археології мали побічне відношення¹¹. Звичайно, така експозиція з її недоліками була притаманна багатьом

музеям: відсутність системи показу, невідповідність теми і змісту відділу, недотримання форми показу та його естетичного оформлення.

Експозиції 20-х рр. часто мали речознавчий характер, явища трактувались у відриві від соціального середовища та певної історичної епохи. Експонати розташовувались без врахування їхніх взаємозв'язку, що практично перетворювало експозицію у своєрідні відкриті фонди. Проте, все активніше проявлявся пошук нових форм експозиційного показу, обумовлений новою історичною ситуацією і діючими вимогами.

Музеї вели культурно-освітню роботу, вони були осередками, навколо яких згуртовувалась місцева інтелігенція. В Хоролі при місцевому музеї в січні 1925 року розпочав роботу гурток аматорів світознавства та краєзнавства. Він нараховував понад 50 чоловік, серед яких: вчителі, лікарі, учні, селяни. Робота проводилась в секціях: природо-географічній, археолого-етнографічній, астрологічній. При музеї працювала метеостанція та обсерваторія.

Працівники Коростенського музею в 1923 р. організували краєзнавчі гуртки в Овручі, Народичах, Лушні. При Уманському окружному музеї діяв організований "Кабінет виучування Уманщини", за зразком того, що існував при Черкаському. В них об'єднались всі, хто цікавився історією краю, краєзнавчою роботою¹².

З кінця 20-х рр. більш відчутним став ідеологічний тиск, адміністрування і в музейництві, що в свою чергу, було наслідком корінної ломки в галузі суспільних наук. Укрнаука прагнула обмежити права музейних закладів, Укрполітосвіта, яка відала агітаційною і пропагандиською роботою, всіляко прагнула підпорядкувати ці установи своєму впливу, нав'язати їм політичну роботу з населенням. Музеї поступово набувають ознак соціальних інститутів, стають політосвітними установами.

Помітно простежується новий напрям у діяльності музеїв: посилюється увага до організації масової пропаганди і водночас зменшується до науково-дослідної і фондової роботи.

В історичних та історико-краєзнавчих музеях в результаті такої реорганізації, змінюється напрям діяльності, визначений все тим же вульгарним соціологізмом, антиісторизмом. Музеї намагаються через експозицію пропагувати основи історичного матеріалізму. Пам'ятки історії, витвори мистецтва надмірно доповнювались схемами, діаграмами, виставками на політичні теми, а інколи взагалі ігнорувалися. Зазнав змін також погляд на головну роль пам'ятки в експозиції. Принцип предметності підмінявся наочним ілюструванням соціологічних схем.

Музеї мобілізувались на участь у всіх політичних кампаніях в країні: пропаганду індустріалізації, колгоспного будівництва, нового соціалістичного побуту, проведення антирелігійної роботи.

Після Всеросійського музейного з'їзду, що пройшов в грудні 1930 р. в Москві, експозиція стала розглядатись тільки як основа для масово-просвітницької роботи. Музеям запропоновано негайно приступати до реекспозицій і в короткий термін створити нову марксистську експозицію.

В середині 30-х рр. в основному було завершено перебудову експозицій музеїв України. В ході її здійснення відчутно виступали захоплення схемами, зневага до оригіналів, вульгарний соціологізм, кращим методом показу визнавалась тематичне висвітлення матеріалу.

Краєзнавчі музеї будувались не завжди на місцевому матеріалі, а демонстрували загальний характер розвитку в усіх відділах музею.

В 30-ті рр. Науково-дослідний інститут методів краєзнавчої роботи, а з 1937 р. - і музейної, розробив єдиний тематико-експозиційний план відділу соціалістичного будівництва, рекомендований для всієї мережі краєзнавчих музеїв. Цілком очевидно, що така вузька схема входила в протиріччя з музейними колекціями, ігнорувала місцеві особливості й сприяла насадженню стереотипів в музейній експозиції. При такому "універсальному підході" ігнорувался творчий підхід до побудови експозиції, процес перетворювався в механічний підбір ілюст-

ративного матеріалу. Про це свідчить тематико-експозиційний план Нікопольського краєзнавчого музею за 1940 р., в якому розвиток сільського господарства був представлений анотаціями, схемами, діаграмами.

Уніфікація структури експозиції призвела до одноманітності глядацького ряду. Рекомендації інституту орієнтували музейних працівників не на поглиблену роботу з комплектування музейних колекцій, а на виготовлення експонатів.

Про усвідомлення завдань краєзнавчих музеїв в 30-х рр. свідчить звернення дирекції Коростенського музею: "Ми, робітники освіти і науки, повинні допомагати пролетаріату та його партії в справі соціалістичної перебудови як міста, так і села, і всю свою науково-дослідницьку та культурно-освітню роботу підпорядковувати до завдань цієї соціалістичної перебудови... Краєзнавчі музеї повинні набути значення культурного конденсатора, що водночас був би провідником завдань партії і радянської влади"¹³.

В 30-ті рр. відбулися зміни у мережі краєзнавчих музеїв, кількість яких на тлі згасання краєзнавчого руху, придушеного репресіями, помітно зменшилась. Проте на початку 1941 р. на всесоюзному рівні виходить "Положення про краєзнавчі музеї", в якому такі осередки визначались вже як політико-просвітницькі і науково-дослідні установи, рекомендувалось широко використовувати музейні фонди. Поступово в суспільстві почав перемагати прогресивний погляд на музей як на специфічний заклад з багатофункціональним механізмом.

На сьогодні музей розглядається як активна галузь вітчизняної культури і науки, володіє багатим науковим, естетичним, виховним потенціалом, одним із основних завдань вбачає збереження і пропаганду національної спадщини, інтеграції нашого духовного надбання в світовий культурний простір.

Із 550 музеїв, що сьогодні діють в Україні, 134 - краєзнавчі. В нових умовах вони виступають своєрідними літописцями історії свого краю. В основному експозиції розкривають природу, історію краю, але

принциповим є зображення специфіки, са-
мобутності того чи іншого регіону. Якщо в
радянський період під тиском методичних
директив зверху музеї нагадували заідеоло-
гізованих близнюків зі стереотипною струк-
турою, однаковою експонатурою, то в су-
часних умовах вони намагаються предста-
вити свої збірки як індивідуальні, непов-
торні. Це є позитивним наслідком тих змін,
що відбуваються в суспільстві.

Безумовно, музейним осередкам, і кра-
єзнавчим зокрема, доводиться вирішувати
багато складних і нагальних питань, пов'я-
заних з перебудовою експозицій, поповнен-
ню "білих плям" в історії суспільства,
відтворенню його малодосліджених сто-
рін, розробкою нових форм діалогу з
відвідувачем, пошуком шляхів подальшого роз-
витку і реалізації свого багатого потенціалу.

Тому робота в музеях спрямовується
за кількома напрямками, пріоритетним з
них виступає експозиційний показ, в основі
якого лежить науково-обґрунтована кон-
цепція. Вона передбачає визначення регіо-
нальної специфіки краю, принципи побудо-
ви, головні ідеї та акценти експозицій. Ко-
жен музей вибудовує її по-своєму, врахову-
ючи особливості регіону, наявність експо-
натури у власних фондах. Зважаючи на це,
в Донецькому обласному краєзнавчому
музеї основний зміст роботи полягає в
"олюдненні" історії краю та зміщенні ак-
центів з політичної історії на історію люди-
ни та її культуру. Краєзнавче поновлення
нової експозиції розкриває два аспекти:
Донбас - регіон-донор (з кам'яного віку він
є гірничодобувним центром, Донбас - ба-
гатонаціональний регіон (показ самобут-
ності та одночасно взаємовпливу культур).

В Кременчуцькому краєзнавчому му-
зеї наявність великої етнографічної колекції
та інтерес місцевих відвідувачів до даної
тематики передбачає показ картини народ-
них промислів краю, на тлі народного по-
буту: центром експозиції виступає інтер'єр
з фрагментом селянського подвір'я, де
представлені всі вироби народних про-
мислів у їхньому вжитковому призначенні.

Нові підходи в поданні матеріалів з
новітньої історії вбачають співробітники

Чернівецького краєзнавчого музею. Для
Буковини (нині північна частина є частиною
Чернівецької області України), період між
світовими війнами був часом перебування
цієї української землі у складі королівської
Румунії, тому зважене висвітлення подій
Лютневої революції 1917 р., Буковинсько-
го народного віче 1918 р., Хотинського по-
встання 1919 р. та ін. має для музею велике
значення.

Проблеми експозиційного показу, з
врахуванням особливостей регіонів та са-
мобутності колекцій, кожен краєзнавчий
музей вирішує по-своєму, але, крім цього,
важливим є момент музейної комунікації,
взаєморозуміння між представленими
збірками і відвідувачем. В Івано-Франківсь-
кому краєзнавчому музеї такий діалог вста-
новлюється через використання "музейної
пропедевтики" - певний адаптований
простір в системі музейної експозиції, роз-
рахований на включення відвідувача в си-
туацію подорожі в часі через ефект присут-
ності. Так, відкритий спосіб показу експо-
натів (керамічні вироби, посуд, залізні зна-
ряддя праці, тощо) в поєднанні з фотогра-
фіями, діорамами створюють відчуття духу
давньої епохи.

Звертаючи увагу на розкриття краєз-
навчої тематики в діяльності музеїв даного
профілю, не слід виключати із цього ряду
історичні музеї, які в своїх дослідженнях
тісно пов'язані з історією регіону, його куль-
турою та традиціями. В Харківському істо-
ричному музеї близько 250 тисяч експонатів
висвітлюють історію Слобожанщини від
давніх часів до сучасності, показані основні
періоди історії Харківщини, її видатні по-
статі. Свою структуру комплексу "Місто"
в експозиції пропонують науковці Дніпро-
петровського історичного музею, де знач-
на увага приділяється не лише історії міста,
його духовному, політичному життю, а й
широкому колу історичних діячів міста,
особливим, унікальним подіям, що відбува-
лися саме в данному місті.

Експозиційній роботі музейників пе-
редує досить копітка і глибока науково-дос-
лідницька діяльність. Адже саме наукові
дослідження співробітників музею базують-

ся на багатому і різноманітному зібранні, підкріплені науковими розробками вчених, фахівців і є тією основою, на якій формується концепція представлення музейних колекцій, вибудовується основна структура експозиції.

Цей шлях проходять всі музеї, особливо, молоді осередки. Так, в 1995 р. почав діяти Фастівський краєзнавчий музей, який формуючи фонди (на 1999 р. понад 2000 експонатів), одночасно розробляв науково-дослідницькі програми: збір та обробка документів про історію Фастівщини, дослідження археологічних пам'яток краю, історії видатних родин, народної культури¹⁴. Наукове осмислення даного матеріалу знайде своє висвітлення в експозиції.

Повернення широкої громадськості до історії та культури свого міста, краю сприяє активізації краєзнавчого руху в державі, появі нових краєзнавчих закладів, осередків, відродженню традицій. З травня 1990 р. в Житомирському обласному краєзнавчому музеї відновив свою роботу етнографічний відділ, започаткований в 1920 р. видатним етнографом, музеєзнавцем В.Г.Кравченком. Під його керівництвом була створена ціла мережа гуртків, що об'єднала вчителів, студентів, краєзнавців у дослідженні духовної і матеріальної історії регіону, підготовлено декілька циклів лекцій з краєзнавчої тематики. В сучасних фондах музею зберігається архів В.Г.Кравченка, його листи, документи, фотографії, книги, серед них журнал "Краєзнавство. Етнографія" з публікаціями вченого по Житомирщині¹⁵.

Традиції своїх попередників, славних збирачів та популяризаторів національної історії, натхненних подвижників духовної спадщини, продовжує гідна плеяда сучасних музеєзнавців. Майже все, що отримують наші нащадки в спадщину збережено руками цих відданих своїй справі людей, зігріто їхніми небайдужими серцями, сповненими любов'ю і гордістю за свою Батьківщину. Серед них ім'я дивовижної людини, справжнього патріота України Михайла Івановича Сікорського. Його руками, душею створено унікальний в своєму сенсі

комплекс Переяслав-Хмельницький національний історико-культурний заповідник, що охоплює 24 музеїв¹⁶.

Коли М.І.Сікорський в 1951 р. обійняв посаду директора місцевого музею в його експозиції налічувалося 32 експонати. Так почався важкий шлях молодого музейника, та юнацький запал, завзятість швидко допомогли знайти однодумців, хто повірив і підтримав краєзнавця. З великою вдячністю і повагою ставиться М.І.Сікорський до видатного подвижника духовного надбання народу, відомого державного діяча академіка П.Т.Тронька, завдячуючи за допомогу в розбудові музейної справи Переяславщини. Саме такі люди становлять той високий духовний потенціал української нації, є взірцем самовідданої любові до України для сучасників і наступних поколінь.

Краєзнавчі осередки проводять активну роботу щодо збереження пам'яток історії та культури, підтримки громадських формувань, діяльність яких спрямована на вивчення історико-культурної спадщини. Співробітники Хмельницького обласного краєзнавчого музею докладають чимало зусиль для підтримки недержавних музеїв, музейних кімнат. В області нараховується 203 осередки з понад 147 тис. експонатів¹⁷, які об'єднують краєзнавців, аматорів, вчителів, школярів. Музейники надають науково-методичну допомогу з обробки матеріалів, проводять семінари з директорами шкільних музеїв.

Опікується краєзнавчими осередками колектив Донецького обласного краєзнавчого музею. У 218 громадських музеях області, з яких 34 мають звання "Народний", краєзнавчими ентузіастами проводиться плідна робота із дослідження історії краю¹⁸. Під керівництвом досвідчених музейників організовані археологічні експедиції, збір етнографічного матеріалу. На базі Харцизького громадського музею працює гурток "Краєзнавець". Слід враховувати важливу роль таких краєзнавчих об'єднань у вихованні патріотичних почуттів у підростаючого покоління, бережливого ставлення до свого минулого.

Важливим напрямком в діяльності краєзнавчих музеїв є організація, проведення і участь у наукових конференціях, видання наукових збірників, альманахів, бюлетнів тощо. Традиційними стали наукові конференції, що проводять співробітники Миколаївського обласного краєзнавчого музею “Історія, етнографія, культура: нові дослідження”, учасниками яких стають представники різних країн. Високий науковий рівень, різноманітне коло питань, широкий резонанс серед фахівців мають музейні конференції Києва, Чернігова, Житомира, Дніпропетровська та ін. Характерна риса сучасного життя музеїв — активізація їх популяризаторської функції, зокрема, видання наукових розробок, досліджень. З 1991 р. Запорізький обласний краєзнавчий музей разом з місцевим університетом видають

щорічний альманах “Старожитності Степового Причорномор’я та Криму”, Донецький - з 1993 р. краєзнавчий збірник “Літопис Донбасу”, “Археологічний альманах”, в Дніпропетровську в 90-х рр, побачили світ наукові збірки “Скарбниця ріднокраю”, “З минувшини Подніпров’я” та ін.

Багатогранна діяльність краєзнавчих музеїв центрів краєзнавчого руху в регіонах, сприяє всебічному дослідженню історії та культури краю, збереженню історико-культурного надбання нашого народу, популяризації національної спадщини, об’єднанню зусиль науковців та краєзнавців-аматорів у формуванні високосвідомого суспільства.

*Руслана Маньковська
(Київ)*

¹ Тронько П.Т. Краєзнавство у відродженні історичної пам’яті багатотисячолітніх традицій українського народу. //З любов’ю до України. - К.,1995. - С. 194.

² Разгон А.М. Предварительный музейный съезд. Итоги развития музейного дела в России. //Музей и власть ч.1. - М.,1991. - 17-18.

³ Шмит Ф.И. Музейное дело. Вопросы экспозиции. - Ленинград,1929. - С. 84-91.

⁴ Дубровський В.В. Чергові завдання сучасного музейного будівництва на Україні. - К. - С. 11-12.

⁵ Із доповідної записки Наркомосу УСРР до КК Робітничо-селянської інспекції про роботу наукових установ. //Культурне будівництво в УСРР. 1917-1927 рр. - К.,1979. - С. 574.

⁶ Там само. - С. 517-520.

⁷ Життя краєзнавчих організацій. //Краєзнавство. - Харків. - 1928. - №2-3. - С. 46-47.

⁸ Бюлетень Прилуцького окружного музею. - Прилуки,1928. №1. - С. 1-4.

⁹ Життя краєзнавчих організацій. //Краєзнавство. - Харків. - 1928. №6-10. - С. 77-78.

¹⁰ Романов Н.И. Местные музеи и как их устраивать. - М.,1919. - С. 7-8.

¹¹ Життя краєзнавчих організацій. //Краєзнавство. - Харків. - 1927. - №6-10. - С. 74.

¹² Краєзнавство. - Х. - 1928. №2-3. - С. 56.

¹³ Краєзнавство. - Х. - 1930. - №1-5. - С. 65.

¹⁴ Неліна Т.В. Деякі питання становлення краєзнавчого музею Фастівщини. //Музей на рубежі епох: минуле, сьогодення, перспективи. - К.,1999. - С. 31-32.

¹⁵ Краєзнавство. Етнографія. - 1924 - 1925. - Ч.14. - С. 1-8.

¹⁶ Махінчук М. Переяславський скарб. - К.,1989.

¹⁷ Кокошко Н.В. Недержавні музеї - зберегти і підвищити роль в національнопатріотичному відродженні.//Музей на межі тисячоліть. - Дніпропетровськ, 1999. - С. 29-30.

¹⁸ Павлухіна В.Ф. Музеї та бібліотеки Донецької області як історико-краєзнавчі осередки.//Історія України. Маловідомі імена, події, факти. Вип.8. - К.,1999. - С. 214-218.

